

Till frågan om ett nytt samhällskontrakt

Ett tankepapper för diskussion och bearbetning

Göteborg den 26.1.2020

Hans.Abrahamsson@globalstudies.gu.se

Frågan om samhällskontraktets betydelse för förstärkt social hållbarhet och hur människor skall leva tillsammans i en värld i förändring, vilka som var deras rättigheter respektive skyldigheter, började alltmer diskuteras i forskningslitteraturen strax efter millennieskiftet.

Diskussionen som fördes handlade inledningsvis mycket om medborgarskapets grunder, dess territoriella tillhörighet och om de ökade krav som ställdes på framväxten av ett lokalt medborgarskap. Forskningen uppmärksammade alltmer hur människors ökade rörlighet, som följde i globaliseringens spår, medförde ett glapp mellan det formella medborgarskapet som reglerar människors rättigheter och skyldigheter i en viss stat (som medborgare i juridisk bemärkelse) och den rättslöshet som råder för människor utan medborgarskap men som befinner sig på samma territorium. Alltfler människor befann sig i rörelse, rent fysiskt närvarande på en plats men samtidigt juridiskt frånvarande eftersom de saknade formellt uppehållstillstånd och därmed rätten till att ha rättigheter (såväl papperslösa som så kallade EU-migranter). Frågan om mänskliga rättigheter och vem som skall ha rätt till rättigheter stod i centrum.

Framför allt bidrog den tilltagande urbaniseringen och den allt större roll som städer började spela för en hållbar samhällsutveckling till att peka på behoven av mer inkluderande rättigheter. Eftersom stadens beslutsfattare befann sig närmare medborgarna ansågs de ha bättre förutsättningar till att se till sina medborgares väl och ve än nationella beslutsfattare. Därtill kom de krav på ett sådant förhållningssätt som obönhörligen ställdes på det lokala ledarskapet genom att människor fysiskt befann sig där och nu. Frågan om ett lokalt medborgarskap och mänskliga rättigheter kom därmed att utgöra en viktig klangbotten från vilken diskussionen om ett nytt samhällskontrakt började föras. Det gäller också för tankarna som började växa fram inom FN-systemet på att möjliggöra för enskilda städer att ackrediteras som en "Human Rights City".

Litteraturen pekade därtill på paradoxen att medan mänskliga rättigheter anses medfödda så är medborgerliga rättigheter någonting som skapas och garanteras av staten. Till skillnad från medborgerliga rättigheter är mänskliga rättigheter varken kopplade till specifika skyldigheter eller baserade på människors bidrag till samhället. Samtidigt är aktiva medborgare avgörande för ett demokratiskt samhälle som upprätthåller mänskliga rättigheter. Diskussion om samhällskontraktets innebörd kom därmed att koppla kraven på rättigheter till att

ställa motsvarande krav på medborgarnas skyldigheter. Alltfler samhällsforskare pekade samtidigt på vikten av att komplettera medborgarskapets civila och politiska rättigheter med ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som ingår i de mänskliga rättigheterna. Det är inom denna senare kategori som vi främst finner de rättigheter som associeras med ett lokal (urbant) medborgarskap.

Utvecklingen fick snart samhällsforskare, med intresse för medborgarskap och migration, att börja ifrågasätta nationalstaten som enda juridiska grund för medborgarskapet. Medan flera forskare ägnat sig åt att fundera på formerna för och innehållet i ett uppskalat medborgarskap till regional eller global/transnationell nivå har andra strävat efter att kartlägga förutsättningarna för att skala ner frågan om medborgarskapets juridiska grund till en lokal nivå och göra det möjligt för marginaliserade eller utestängda samhällsgrupper att inkluderas i det politiska livet och sociala sammanhanget i staden (urbant medborgarskap). De hänvisar som kuriosa ofta till att medborgarskapet som begrepp (Citizenship) har sitt språkliga och historiska ursprung i staden och att begreppet först i samband med nationalstaternas framväxt efter den westfaliska freden (1648) började förlora denna lokala tillhörighet.

Diskussionen om förutsättningarna för ett urbant medborgarskap utgår ofta ifrån och bygger på invånarnas ”rätt till staden”. Begreppet ”rätten till staden” myntades av den franske filosofen Henri Lefebvre (1901-1991), baserat på hans studier av urbaniseringen i Frankrike under 1960-talet. Enligt Lefebvre tillhör rätten till staden de som bor i staden och består i huvudsak av två delar: rätten att delta i beslutsfattande som rör skapandet av stadsrummet och rätten att till fullo kunna få utnyttja detta stadsrum. Tankegångarna som förs fram påminner om vikten att inte fastna i ett alltför legalistiskt perspektiv på frågan om mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter finns för att vi talar om dem och debatterar dem. Det är på lokal nivå som denna diskursiva praktik måste tillåtas växa fram för att gradvis, i bästa fall, förstärka lagstiftningen. Genom att föra in aspekter som ännu inte är uppnådda, men som är moraliskt eftersträvansvärda, kan den begreppsliga maktbalansen och de normer som råder utmanas till förmån för de befolkningsgrupper som är diskriminerade och orättvist behandlade. Denna logik knyter an till många städers motiv till att sträva efter att kunna ackrediteras som en Human Rights City.

Rätten till staden har numera blivit till en stark paroll för urbana sociala rörelser världen över, även om det finns en stor spännvidd i hur begreppet används. Detta kom inte minst till uttryck under FN-systemets World Urban Forum i Rio de Janeiro 2010 – som genomfördes under benämningen ”The Right to the city – Bridging the urban divide”. Diskussionerna illustrerade samhällskontraktets ideologiska och politiska dimension och präglades av urbanekologen Robert

Park's välkända anmärkning om att "staden återspeglar mänsklighetens mest framgångsrika exempel på att omforma världen hon lever i till att bättre präglas av sitt hjärtas önsknings". Det urbana medborgarskapet och "rätten till staden" handlar utifrån detta perspektiv om människors aktiva rättighet att göra staten annorlunda, att skapa den mer enligt människors kollektiva behov och önsknings än utifrån det privata – offentliga partnerskapets affärsdrivna lönsamhetskriterier. En viktig uppgift för samhällskontraktet blir därmed att fastställa vem som skall definiera invånarnas kollektiva behov och önsknings och på vilket sätt detta skall ske. Kraven på rätten till staden har fått ny aktualitet genom FN:s globala mål för hållbar utveckling (Agenda 2030) liksom den nya urbana agendan (New Urban Agenda) som utarbetats av UN-Habitat. Det elfte målet handlar om rätten att delta i beslutsfattandet kring skapandet av själva stadsrummet, liksom om rätten att till fullo utnyttja detta.

De flesta samhällsforskare som söker andra skalnivåer på medborgarskapets territoriella tillhörighet än den nationella gör det oftast med den normativa utgångspunkten att ett sådant medborgarskap under överskådlig tid även fortsättningsvis främst skall komplettera det nationella medborgarskapet genom att säkerställa vissa generella (globala/transnationella rättigheter) respektive specifika (lokala) rättigheter. I det senare fallet kompletteras dessa rättigheter också med skyldigheter. Det lokala medborgarskapets grund och det sätt på vilket det kunde förvärvas utgår vanligen från vistelse på platsen och avser den som bor, arbetar eller har andra skäl att långvarigt vistas på där. De grunder som historiskt varit avgörande för människors territoriella tillhörighet i strikt juridisk bemärkelse, oavsett om det handlar om *jus sanguinis* (blodsband) eller *jus soli* (födelseplats) började därmed kompletteras med möjligheter till en juridisk tillhörighet utifrån var folk faktiskt befann sig (*jus domicilii*).

Ofta har olika faktiska samhällskriser som uppstått med samhällsutvecklingen efter millennieskiftet spelat en avgörande roll för att frågan om ett nytt samhällskontrakt tagit sig konkreta former på en rad platser runt om på jorden. Förändrade migrationsmönster under 1990-talet reste inte bara frågan i flera europeiska städer (exv. Barcelona och Paris) om mänskliga rättigheter utan ställde också ökade krav på förmågan att hantera såväl nyanländas behov av sovplats, tillgång till skola och sjukvård (inte minst för att förhindra spridning av smittosamma sjukdomar) som framväxande konflikter mellan olika befolkningsgrupper. I New York medförde erfarenheterna från den 11 september 2001 och behovet att skaffa sig bättre kunskap om vem som bodde i staden och befann sig på dess gator och torg att samtliga invånare som så önskade utrustades med en identitetshandling (IDNYC) i utbyte mot vissa rättigheter - tillgång till kommunal service och tillträde till offentliga byggnader, skolor, bibliotek och museer. För Montreal växte arbetet med samhällskontraktet fram ur den djupa sociala kris som präglade staden. Många ungdomar befann sig i

starkt utanförskap, präglad av hemlöshet och låga skolresultat samtidigt som befolkningen blivit allt äldre och den kommunala förvaltningen stod inför omfattande behov av generationsskifte. I Mannheim handlade det om religiösa spänningar mellan judar och muslimer och i Luton om politiska konflikter och framväxten av lokala fascistiska partier – därtill kom en tilltagande kriminalitet och olika gängkonflikter.

Samhällsforskningens intresse för samhällskontraktens betydelse, omfattning och utformning fördjupades under 10-talet. Framför allt medförde den framväxande nationalistiska populismen och en allt större misstro och rentav förakt för den etablerade politiken behov av åtgärder för att förstärka såväl den vertikala som den horisontella sociala tilliten. Olika typer av samhällskontrakt ansågs härvidlag kunna spela en avgörande roll. Omfattning och utformningen av sådana överenskommelser varierade. I en del fall handlade det om överenskommelser om gemensamma värdegrunder och partnerskap mellan olika samhällsgrupper (deklarationer eller manifest som i fallet Luton och Mannheim), i andra fall om mer ingående överenskommelser om invånarnas rättigheter och skyldigheter (så kallade Charter som i fallet Montreal). Även om frågan om samhällskontraktens betydelse och utformning ofta väcktes i urbana miljöer, där behoven inledningsvis var som mest påtaglig, begränsas inte diskussionen geografiskt till stadsbefolkningen utan gäller i högsta grad befolkningen i sin helhet, det vill säga även de som valt att bosätta sig på lands- och glesbygd.

I det följande skall jag utifrån forskningslitteraturen försöka besvara *varför* frågan om samhällskontraktet aktualiserats i ett svensk sammanhang och för svenska kommuner och regioner. Jag skall också ta upp en diskussion kring *vad* som kan göras liksom försöka besvara frågan om *hur:et*.

Vad skall göras och varför?

Frågan om samhällskontrakt är nära förbunden med frågan om det lokala medborgarskapet. Det är därmed direkt kopplat till frågan om medborgerliga och mänskliga rättigheter. Vikten av mänskliga rättigheter har förstärkts genom de ökade krav på medborgarnas delaktighet som följer med samhällets tilltagande komplexitet och den ökade vikten av ett mer inkluderande och socialt hållbar utveckling. Möjligheter till politisk delaktighet och ett aktivt medborgarskap kräver i sin tur att människors grundläggande behov är tillgodosedda och att mänskliga rättigheter garanteras alla medborgare.

Ytterst handlar mänskliga rättigheter också om att värda demokratin. Ett fullödigt demokratiskt deltagande kräver tillgång till ekonomiska, sociala och

kulturella rättigheter. En utvidgad demokrati och tillgång till det politiska rummet förstärker den sociala tilliten och bidrar i sin tur till att förstärka demokratins förmåga att hantera värdegrundskonflikter. Samtidigt är politisk delaktighet avgörande för att upprätthålla och realisera mänskliga rättigheter.

Freds- och utvecklingsforskningen identifierar ett antal olika förklaringar till det förstärkta behovet av ett lokalt samhällskontrakt som medger ökad politiskt delaktighet och mer aktiva medborgare. I det följande skall jag särskilt belysa sex av dessa. Som vi kommer att finna handlar det om aspekter som knyter an såväl till kommuners uppdrag som demokratiaktör som deras uppdrag som serviceaktör.

1) Pågående samhällsomdaning – ojämnr utveckling – frågan om tillhörighet och identitet.

Vi befinner oss i en värld i förändring. Globalisering/migration och urbanisering flätar alltmer samman det lokala med det globala. Människor får nya kontaktytor och blir allt rörligare – alltfler lever i någon slags nomadiserad tillvaro.

”Värderingskrockar” och politiska konflikter mellan olika inhemska medborgargrupper blir allt vanligare (exempelvis mellan de som baserar sin identitet lite över allt ”anywhere” och de som har behov av större lokal förankring ”somewhere”). Därtill kommer generationskonflikter kring livsstil och konsumtionsmönster (jämför så kallade ”okey boomers”). Olika invandrargrupper som är bärare av religiösa och/eller etniska konflikter från sina hemländer kan också komma till ytan och ta sig olika uttryck. Alltfler människor söker sig samtidigt till städerna – det är där arbetstillfällena finns liksom många gånger människors sociala nätverk. Den ökade urbaniseringen har samtidigt medfört såväl växande inkomst- som hälsoklyftor. Människor lever sida vid sida i samma stad men ofta med olika förutsättningar för att tillvarata sina livschanser. Sammantaget har denna utveckling medfört att den sociala polariseringen ökat och att nya krav ställs på social sammanhållning och samhällelig tillhörighet.

2) Det politiska landskapets förändring – bristande politisk legitimitet

Den pågående samhällsomdaningen präglas också av ett demokratiskt underskott. Nätverksstyrning i form av privata/offentliga partnerskap begränsar medborgarnas insyn. Den enda vägens politik reducerar samtidigt utrymmet för olika politiska alternativ och behoven av att problematisera kring frågan varför någonting skall göras. Diskussionen handlar alltmer om hur:et och överläts till förvaltningens tjänstepersoner med begränsade möjligheter till ansvarsutkrävning som följd. Statens utrymme för ekonomisk omfördelning minskar vilket tillsammans med kampen om medelklassen och ökat fokus på att tillgodose liberala värderingar medfört att såväl socioekonomiska som sociokulturella ojämlikheter har ökat och med den samhällets politiska

polarisering. Tilltro till den liberala representativa demokratin minskar och så gör även såväl horisontell som vertikal social tillit. Sammantaget leder utvecklingen till ett ökat förakt för förtroendevalda politiker med tillhörande behov av att förstärka det representativa politiska systemets legitimitet.

3) Komplexa samhällsproblem – medborgarna som förändringsagenter

Problemet med de komplexa samhällsfrågorna som följer i samhällsomdaningens spår ligger i svårigheten att identifiera orsak/verkan och därmed att formulera dem på rätt sätt. Detta kan bara ske tillsammans med de medborgarna som är berörda av problemen. Eftersom komplexa samhällsproblem kännetecknas av att de därtill är i ständig förändring krävs dessutom deltagarnas aktiva medverkan när det såväl gäller att identifiera åtgärder som att följa upp huruvida åtgärderna gav förväntat resultat. Frågan om klimatförändringar och behov av förändrade produktions- och konsumtionsmönster utgör typexempel på komplexa samhällsfrågor som kräver aktivt deltagande från näringsidkare och medborgare.

4) Statens förändrade roll – demokratiaktör för stödjande strukturer

Genom pågående globalisering pressas nationalstaten alltmer tillbaka från det politiska rummet. Dess tidigare behov av intern legitimitet har förändrats till ett ökat behov av legitimitet hos externa aktörer. Detta gäller inte minst hos finansmarknaderna för att dra till sig önskvärda utländska investeringar i syfte att hålla den inhemska sysselsättningen uppe. Den sociala ingenjörskonstens tid är samtidigt förbi. Det goda samhället kan inte längre skapas för medborgarna utan måste byggas tillsammans med medborgarna. Nationalstatens roll blir att värna demokrati och social hållbarhet genom att tillhandahålla stödjande strukturer som kan tillvara samhällsmedborgarnas aktörskap.

5) Demografi och välfärd

Den demografiska utvecklingen, och det faktum att de flest västländers befolkning blir allt äldre, gör tillsammans med den ökade individualiseringen att allt högre krav kommer att ställas på välfärden samtidigt som arbetskraftsbristen genom pensionsavgångar förväntas bli besvärande. Den offentliga sektorn kommer, inom ramarna för politiskt möjlig skattefinansiering, inte längre att klara sitt serviceuppdrag på det sätt som krävs för att upprätthålla medborgarnas tilltro till myndigheter och förvaltning. Den offentliga sektorn måste därför kompletteras med betydande insatser från en framväxande gemensam sektor bestående av ett engagerat civilsamhälle och aktiva samhällsmedborgare. Därtill kommer behoven av en kraftig arbetskraftinvandring. Det senare ökar behoven av mellanmänniska möten, liksom av såväl gemensamma som förståelsen för olika värdegrunder.

6) Människors ökade individualisering

Forskningen visar entydigt på hur människors förbättrade tillgång till information och kunskap ökar deras tillit till sin egen förmåga och minskar deras tilltro till auktoriteter. Människor vill i ökade utsträckning vara med och påverka de beslut som har inflytande över deras och deras familjers vardagsliv. Detta förhållande påverkar också formerna för maktutövning. Det handlar inte längre i samma utsträckning om ledarskapets *makt över* medborgarna utan alltmer om deras förmåga att mobilisera tillräcklig *makt till* att förmå göra något. Denna senare form ökar kraven på legitimitet – forskningen visar på att ett effektivt sätt för att stärka enskilda politikernas legitimitet är deras förmåga att dela med sig av makt.

Hur skall detta göras?

Sammantaget förklaras behoven av ett nytt lokalt samhällskontrakt av vår tids pågående samhällsomdaning med det förändrade politiska landskap och de komplexa samhällsfrågor som följer i dess spår. Ytterst handlar det om vikten att förstärka legitimiteten för det partipolitiska representativa politiska systemet genom att utvidga och komplettera det representativa partipolitiska systemet med någon form av perspektivdemokrati där människor kan göra sin röst hörd och utan krav på representation få möjligheter att komma till tals.

Det finns emellertid flera olika hinder med att få till stånd en kompletterande perspektivdemokrati. Svårigheten med att nå ut till och engagera berörda samhällsgrupper liksom den påtagliga risken för att enbart fånga upp och se till de mer resursstarka medborgargruppernas intressen är värda att uppmärksamma. Därtill kommer det faktum att dessa svårigheter ofta medför att kommunerna tonar ner sitt uppdrag som demokratiaktör och istället ensidigt fokuserar på sitt uppdrag som serviceaktör. Detta ligger ofta såväl i förvaltningsledningens som i de förtroendevalda politikernas intresse. De förra präglas av de krav på mätbarhet och på att leverera samhällsservice till medborgarna som följer i spåren av New Public Management. De senare, de förtroendevalda politikerna, utgår ofta ifrån att deras legitimitet hos väljarna, deras valbarhet och maktutövning främst är beroende på kvaliteten i och tillgängligheten av dessa välfärdstjänster. I verkligheten finns det inga motsättningar mellan kommunens dubbla uppdrag. I själva verket är de ömsesidigt förstärkande. På samma sätt som det finns ett klart samband mellan demokrati och mänskliga rättigheter finns det också ett klart samband mellan kommunernas service och demokratiuppdrag. Förbättrad kvalitet på service ökar den vertikala tilliten och legitimiteten för det demokratiska systemet i sig. På samma sätt ökar en välfungerande lokal demokrati medborgarnas tilltro till den kommunala

förvaltningens ansträngningar för att öka kvalitet på, och en likvärdig tillgänglighet av, välfärdstjänster.

Erfarenheter från olika kommuner runt om i landet visar på minst tre olika verktyg vars användning kommunernas självstyre ger rådighet över. Dessa kan omgående användas för att påbörja arbetet med att utvidga den representativa demokratin med en sådan perspektivdemokrati och också, tillsammans med medborgarna, påbörja arbetet med att mejsla fram samhällskontraktets omfattning och innehåll. Det handlar om medborgardialogens viktiga roll när det gäller att (1) identifiera den konkreta innebörden i den sociala hållbarhetens värdegrunder, liksom när det gäller att (2) anpassa Agenda 2030:s olika mål till de förhållanden som råder lokalt och när det gäller användandet av medborgardialoger som ett led i (3) kommunernas fortsatta visionsarbete.

Diskussionen kring innebörden för olika medborgargrupper av den sociala hållbarheten kan utgöra en viktig ingång för att synliggöra olika intressen och målkonflikter. Arbetet med att lokalt anpassa Agenda 2030:s olika målsättningar till rådande lokala förhållanden kan bidra till att stärka medborgarnas lokala förståelse, tillhörighet och identitet och samtidigt få en ökad kunskap om de globala förhållanden som de har att förhålla sig till (förstärkt lokal identitet med global utblick). Det handlar om att identifiera åtgärder som kan hantera socioekonomiska och sociokulturella ojämlikheter på ett sätt som gör det möjligt för människor att gradvis bygga upp sin identitet såväl hitom som bortom nationalstaten. Visionsarbetet, i sin tur, skall slutligen inte enbart uppfattas som ett styrmedel utifrån identifierade målbilder. Visionsarbetet skall framför allt uppfattas som ett verktyg för att få till stånd en process och ett samtal med medborgarna om hur människor kan tänka sig leva tillsammans i en värld i förändring, och hur de härvidlag ser på sina egna rättigheter och skyldigheter.

En ökad medvetenhet hos såväl politiskt förtroendevalda som hos kommunal förvaltning kan noteras när det gäller att involvera medborgarna i detta arbete. Här inställer sig emellertid flera fällor under arbetet med medborgardialogen som det blir viktigt att undvika:

För det första är framtiden osäker. En omställning (transition) är en så kallad komplicerad fråga. Det handlar om att övergå från en känd punkt till en annan exempelvis från ett fossilberoende till ett fossilfritt samhälle. Övergångens rörelseriktning ärt mätbar – de framsteg som olika åtgärder åstadkommer går att kvantifiera. En samhällsomdaning (transformation) är en så kallad komplex fråga. Vi vet vart vi befinner oss men det är osäkert vart vi skall – det finns många olika uppfattningar om detta mellan olika gruppintressen och maktordningar. När det gäller vad som är en möjlig och önskvärd samhällsutveckling är således målet rörligt. Det är därför nödvändigt att

innehållet i såväl samhällskontraktet som utvecklingsvisionen utformas och betraktas som levande dokument. De måste hela tiden anpassas efter de nya krav som samhällsutvecklingen ställer.

När det gäller de synpunkter på innehållet som framkommer under dialogen med medborgarna är det viktigt att dessa konkretiseras. Vad menar olika samhällsgrupper med de olika begrepp som används – inte minst när det gäller frågan om politiskt inflytande och delaktighet eller ökad trygghet och säkerhet. Därtill kommer vikten av att identifiera olika maktstrukturer, intressen mellan olika medborgargrupper, liksom olika målkonflikter som påverkar den politiska görbarheten. Önskelistor från engagerade medborgare som sedan visar sig politiskt ogörliga skapar ofta stor frustration och medför stora påfrestningar på tilltron till det demokratiska politiska systemet.

Behov av fortsatt forskning

Samtidigt som frågan om ett nytt samhällskontrakt blir alltmer angelägen att hantera också i ett svenskt sammanhang reser den flera frågor av juridisk finmaskig karaktär som måste utredas utifrån den lagstiftning som råder och det manöverutrymme som det svenska kommunala självstyret ger. Det gäller inte minst vilken typ överenskommelse med medborgarna det här kan bli fråga om, vem som skall betraktas som avtalspartners och hur innehållet av kontraktet och möjligheterna till ansvarsutkrävning skall förhandlas fram? Därtill kommer frågan om relationen mellan ett lokalt och ett nationellt medborgarskap, inte minst vem som skall besluta om vilka rättigheter och skyldigheter som skall gälla för medborgarskap på olika nivåer. Såväl erfarenheterna från Montreal som från Mannheim bedöms härvidlag relevanta att ta som utgångspunkter för en sådan diskussion

LITTERATUR

- Bauböck, Rainer (2003) 'Reinventing urban citizenship' I *Citizenship Studies*, 7:2, s. 139-160. ISSN: 1362-1025.
- Bauböck, Rainer (2019) *Cities vs States: Should Urban Citizenship be Emancipated from Nationality?*, European University Institute, hämtad 25.1.2020 <http://global-citizenship.eui.eu/urban-citizenship-debate/>
- Bauder, Harald (2012) *Jus domiucilii: in pursuit of ac citizenship of equality and social justice*, *Journal of International Political Theory*, 8(1–2) 2012, 184–196 DOI: 10.3366/jipt.2012.0038 © Edinburgh University Press 2012
- Benhabib, Seyla (2005) 'Borders, Boundaries, and Citizenship' i *Political Science and Politics*, 38:4, s. 673-677.

- Brown, Alison (2013). 'The right to the city: Road to Rio 2010' i *International Journal of Urban and Regional Research*, 37:3, s. 957-971.
- Brown, Alison och Kristiansen, Annali (2009) *Urban Policies and the Right to the City: rights, responsibilities and citizenship*. UNESCO och UN-HABITAT.
- Dembour, Marie-Bénédicte (2010). 'What Are Human Rights? Four Schools of Thoughts' i *Human Rights Quarterly*, 32:1, s. 1-20
- Guarnizo, Luis Eduardo (2012) 'The Fluid, Multi-scalar, and Contradictory Construction of Citizenship' i Smith, Michael Peter and McQuarrie Michael (ed.), *Remaking urban citizenship: organisations, institutions and the right to the city*, New Brunswick/New Jersey: Transaction Publishers. ISBN: 978-1-4128-4618-9.
- Inin, Engin F. och Turner, Bryan S. (2007). 'Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies' i *Citizenship Studies*, 11:1, s. 5-17
- Mayer, Margit (2012) 'The "Right to the City" in Urban Social Movements' i Brenner, Neil, Marcuse, Marcus och Mayer, Margit (red.) *Cities for people, not for profit: critical urban theory and the right to the city* (s. 63-85) Abingdon/New York: Routledge
- Painter, Joe (2005). *Urban Citizenship and rights to the city*. Durham: International Center for Regional Regeneration and Development Studies, Durham University
- Purcell, Mark (2003) 'Citizenship and the Right to the Global City: Reimagining the Capitalist World Order' i *International Journal of Urban and Regional Research*, 27:3, s. 564-590.
- Schmid, Christian (2012) 'Henri Lefebvre, the right to the city, and the new metropolitan mainstream' i Brenner, Neil, Marcuse, Marcus och Mayer, Margit (red.) *Cities for people, not for profit: critical urban theory and the right to the city* (s. 42-62) Abingdon/New York: Routledge
- Smith & Guarnizo (2009) 'Global mobility, shifting borders and urban citizenship' i *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100:5, s. 610-622.
- Varsanyi, Monica W. (2006). 'Interrogating "Urban Citizenship" vis-a-vis Undocumented Migration'. I *Citizenship Studies*, 10:2, s. 229-249. ISSN: 1469-3593.
- Weaver, Timothy (2018) *A City of Citizens: Social Justice and Urban Social Citizenship*, Routledge: New Political Science, 2018, Vol 40, No. 1, 84-102
- Wood, Phil (2018) *Urban Citizenship – making places where even the undocumented can belong*, Background paper for Intercultural Cities Exploratory Workshop, Botkyrka